

Euskal Unibertsitatearen zutabeak

Eneko Bidegain

*Idazlea eta Mondragon Unibertsitateko HUHEZI
Fakultateko irakaslea*

Euskal Unibertsitateaz ari garenean, denok gauza bera ulertzen ote dugu? Zer da euskal unibertsitatea? Euskal Herriko unibertsitate eskaintzaren sistema osoa? Euskarazko unibertsitatea? Euskal Unibertsitate nazionala? Hiru zutabe horiek dira, hain segur, euskal unibertsitatearen oinarriak. Galdera da zer sendotasun duten zutabe horiek...

Unibertsitatearen egitura fragmentatua

Lehen zutabeari dagokionez, Euskal Herriko unibertsitate eskaintza aski zabala da: UPPAren Baionako eta Angeluko campusak (Paueko Unibertsitatearenak), Nafarroako Unibertsitate Publikoa, Nafarroako Unibertsitatea, Deustuko Unibertsitatea, Mondragon Unibertsitatea eta Euskal Herriko Unibertsitatea. Horri gehitu behar zaizkio UNEDek Bergaran, Bilbon eta Gasteizen dituen ordezkaritzak eta Gasteizen ireki asmo duten Euneiz Unibertsitatea. Eta horien guztien erdian, gainean edo azpian dago Udako Euskal Unibertsitatea. Hots, eskaintza zabala dago, baina fragmentatuegia sistema batez hitz egiteko.

Batetik, Euskal Herriko Unibertsitatea ez da Euskal Herrikoa. Euskal Autonomia Erkidegokoa da, eta ez dauka campusik Euskal Herriko beste lekuetan. Unibertsitate autonomikoa bat da, eta Espainiako araudiaren menpe dagoena, Hego Euskal Herriko beste unibertsitateak bezala eta Lapurdikoak Frantziaren pean dauden gisa berean.

Bestetik, Euskal Herriko lurralde zatiketa administratiboaren ondorioak ikasleek ere pairatzen dituzte. Azkenaldian egoera hobetzen ari bada ere, Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoako ikasleek hainbat traba administratibori aurre egin behar izaten diete Hego Euskal Herrian eta euskaraz ikasten jarraitu nahi badute. Eta askok ez dute lortzen sarbiderik, eta Frantziara joan behar izaten dute ikastera.

Horrek euskal unibertsitatearen bigarren zutabera garamatza. Ba al dago euskarazko unibertsitatetik Euskal Herrian? Ukaezina da eskaintza badagoela, eta zabala dela. Graduetan bereziki –baina ez da egia euskarazko graduen eskaintza handirik badenik EAEtik kanpo–; gauzak anitz makurtzen dira, ordea, masterrera pasatzean. Eta azpimarratzekoa da gehienetan tesiak ez direla euskaraz izaten eta ikerketaren zabalakunde hizkuntza ere gutxitan dela euskara (besteak beste, euskarazko aldizkari zientifikoak ez direlako asko puntuatzen dutenak, ikerlari baten ibilbide akademikoa ebaluatzeko orduan). Beraz, Euskal Herriko unibertsitate sistema –zatikatua eta sistema itxurarik ez duena– ez da euskalduna. Lurraldearen zati batean baizik ez badago euskarazko unibertsitatetik, nekez mintza gaitezke Euskal Unibertsitateaz.

Ba ote dago, beraz, Euskal Unibertsitate nazionalik? Orain aipatu muga horiek garbi erakusten dute ezetz, baina irakasten diren edukietara so eginez gero ere nekez erantzun daiteke baietz. Unibertsitateen arabera, graduen arabera eta irakasle-ikerlarien arabera, edukien interes eta izaera nazionala kontuan hartzen da gehiago ala gutxiago; baina, estrukturaliki, erran ote dezakegu Euskal Herrian dauden unibertsitateek Euskal Herriaren beharrei erantzuten dietela?

Udako Euskal Unibertsitatearen muina da Euskal Unibertsitatea izatea, Euskal Herri osoan eskaintzea ikastaroak eta euskarazko eskolak ematea, Euskal Herrian pentsaturik eta herria aintzat harturik. Baina UEUren lana goraipatzekoa den eta eskaintza akademiko batzuk badituen arren, dituen baliabideek ezin diete erantzun urteroko milaka ikasleen beharrei.

Euskal Unibertsitatearen behar material eta administratiboak

Euskal Unibertsitatea oraindik sortzekoa bada ere, herri gisa iraun, biziberritu eta garatu nahi badugu, ezinbestekoa izanen da lan horri lotzea. Unibertsitate horrek Euskal Herri osokoa izan beharko du. Erran nahi baita, alde batetik, Euskal Herri osoko ikasleak berdintasunez tratatuko dituen, akrobazia administratiboak egiten ibili behar izan gabe. Bestetik, eta horrekin lotuta, EAEn erroldatua izatea ez litzateke privilegio bat izanen Euskal Herriko beste ikasleekiko, beka bat lortu ahal izateko. Azkenik, ikasketa bideak Euskal Herri osoan eskainiko ditu: campus euskaldunak izanen dira Euskal Herri osoan.

Alabaina, Euskal Unibertsitateak gure buruetako eskemetatik kenduko luke euskaraz ikasteko derrigorrezkoa dela EAera joatea. Baina, hori baino garrantzitsuagoa, pentsa dezagun zer eragin izan lezakeen Iruñean edo Baionan euskarazko campusak edukitzeak, hiri haietako giroa euskalduntzeari begira. Halaber, Euskal Unibertsitatea Euskal Herri osoan eskaintzeak eragiten luke euskal ikasleak Euskal Herri osoan ibiltzea. Etekin

Euskal Herriko
unibertsitate sistema
ez da euskalduna.
Lurraldearen zati
batean baizik ez
badago euskarazko
unibertsitaterik, nekez
mintza gaitezke Euskal
Unibertsitateaz

handia izango litzateke euskal kontzientzia nazionala, lurralde ikuspegia eta Euskal Herriaren aniztasunaren ezagutza aberasteari begira.

Euskal Unibertsitatearen edukiak

Antolaketa Euskal Unibertsitate nazionalerako hezurdura den arren, hezurrekin bakarrik ez zaio bizirik ematen gorputz bati. Edukiak lirateke gorputz horren organoak eta odola. Hain zuzen, Euskal Unibertsitatea ez da soilik ezagutza euskaraz sortzea eta irakastea (dagoeneko frogatuta dago egin daitekeela). Euskaraz erreproduzitu daitezke diskurtso hegemonikoak, Euskal Herriaren nazio ukapenari hauspoa ematen diotenak (euskal nazio ikuspegia duten historialarien lana gutxietsiz edo baliogabetuz, adibidez), marko administratibo espainolean edo frantsesean oinarritzen diren eta, ondorioz, marko hori indartzen duten ikerketak eginez...

Unibertsitate batek eragina dauka herri baten eraikuntzan eta gizartean, sortzen duen jakintzarekin eta jakintza hori sozializatuz herriari oinarri garrantzitsuak ematen dizkiolako eta etorkizuneko langileak (irakasleak, kazetariak, funtzionarioak, teknikariak, ingeniariak...) formatzen dituelako. Horregatik, Euskal Unibertsitateak landu, ikertu eta irakatsi behar dituen edukiez eta eduki horien ikuspegiez hausnartzea ere bada hurrengo urteetako zeregina.

Etorkizuneko profesional horiek euskal ikuspegi batetik formatzea da hurrengo hilabete eta urteetako erronka. Adibide batzuk emateagatik, herrigintzaren zenbait zutabe (gehiago ere badiren arren) aipatuko dira hurrengo lerroetan.

Euskararen arloan, esate baterako, gero eta garbiago gelditzen ari da euskararen konpetentzia instrumentala transmititze hutsak ez duela balio izan herritar euskaldunak sortzeko. Estatistikoki euskal hiztunak dira Euskal Herriko zati bateko gazte gehienak, baina euskararekiko atxikimendurik ez dute. Euskararen garapena hezkuntza arlotik anitzez harago ere landu behar dela jakitun, hezkuntzan ere badago zer

aldatua. Euskara zuzen irakasteaz aparte, bere testuingurua azaldu behar da. Eta hor sartzen dira, besteak beste, kultura, gai soziolinguistikoak (zein da euskararen egoera?, zergatik dago egoera horretan?, zein dira hizkuntzen arteko indar harremanak?) eta herriaren eta hizkuntzaren arteko loturak.

Unibertsitateetan arlo horretan ikertzen ari den jendea badela ukatu gabe, lan horiek ez daude erdigunean eta ez dago horretan ari diren guztien (eta ariko liratekeen) arteko harreman handirik eta harreman hori egituratuko lukeen elkarlanerako tresnarik; are gehiago, ildo hori ez da ageri instituzionalki (arlo linguistikoak gaina hartzen dio arlo kulturalari eta soziolinguistikoari). Horra hor Euskal Unibertsitatearen zutabe bat.

Euskara biziko da baldin eta herri hizkuntza bat bada, eta ez hizkuntza instrumental bat (eskolarako edo lanerako bakarrik). Herriak euskaraz bizi badira iraunen du euskarak, eta herriak euskaraz biziko dira baldin eta herri kultura bizirik badago, herrigintza aktibo badago, aisialdia eta euskara/euskal kultura elkarri eskutik helduta baldin badoaz. Haatik, euskal kultura ikasketen (hor sartuta euskal kultura, kulturgintza, kultura eragiletza, herri kultura...) eskaintza izugarri urria da.

Euskal kultura (oraino ere askok gutxiesten dutena!) zein zabala, aberatsa, ibilbide luzekoa eta estrategikoa den ikusirik, hainbatek kezka bizi ditu kultura horren transmisioak dituen zailtasunak. Euskal kulturak eta kultura horrek duen eragin sozialak ez dute merezi eta behar duten bezainbat ikerketa lanik izan. Ez dira behar bezainbat lantzen ikastetxeetan eta hedabide nagusietan. Herri kultura bizirik dago, baina euskarak ustez indar handiena duen lekuetan kultura profesionalak hartu dio gaina. Beharrezkoa da hori ere, baina kontsumo kulturarekin bakarrik ez da biziko arriskuan dagoen hizkuntza. Herri kulturak lotuko du komunitatea egituratzea euskararen inguruan eta, ondorioz, euskalduntzea.

Herri honek ezinbestekoa du euskal kultura (zentzu zabalean –alegia, ez bakarrik literatura, musika, bertsolaritza, antzerkia edo beste kultura adierazpenetan, baizik eta herri

Euskal Herrian gehien
zabaltzen eta irakasten
diren eduki historikoak
Frantziak eta Espainiak
finkatutakoak dira.
Euskal Unibertsitatearen
hirugarren zutabe bat
litzateke euskal
historia nazionala

bat bizitzeko modu gisa ulertuta–) sakonki aztertu, irakatsi eta ikertuz kultura horretan eraginen duen zutabe sendo bat. Euskal Unibertsitatearen erronketako bat da zutabe hori eraikitzea.

Kultura erreka bizia da, eta, euskal kulturaz ari garenean, bizirik dagoen zerbaitez ari gara (nahiz eta euskara eta euskal kulturaren adierazpenak hildako zerbaiten gisan ikertzen dituzten ikerlari asko egon). Baina oraingo kultura bizi eta biharkoa elikatu behar dugun bezala, kultura horren ondarea ere ikertu eta

transmititu behar dugu, herriak eta herritarrek ezagutza hori ere behar dutelako, eta ezagutza hori gabe nekez uler daitekeelako orainaldia.

Historiaren erabilera politikoa –Euskal Herrian– askok gaitzesten duten garai honetan, unibertsitate horren beste funtsezko zutabe bat da historia. Nazio guztiek dute eta kontatzen dute beren historia, eta –nazio aske diren heinean– beren ikuspegitik. Euskal Herrian gehien zabaltzen eta irakasten diren eduki historikoak Frantziak eta Espainiak finkatutakoak dira. Duela hamarkada gutxira arte, herri honen historiaren bertsio bakarra herri hori menderatu zuten estatuek kontatutakoa izan da. Zorionez, aitzineko mendeetan izan dira euskal ikuspegitik landu zuten bakar batzuk, eta horien lanari esker baditugu oinarri batzuk. Dena den, oraindik ere, historiaren bertsio hegemonikoa eta ofiziala Frantziak eta Espainiak idatzitakoak eta kontatutakoak izaten jarraitzen du. Eta ez hori bakarrik, beti daude historia euskal nazio ikuspegitik lantzen duten historialarien lanak seriotzat hartzen ez dituztenak (haienak bide dira lan ideologizatuak, ez espainolenak eta frantsesenak...).

Euskal Unibertsitatearen hirugarren zutabe bat litzateke euskal historia nazionala. Historia hori ez litzateke eskaileren azpiko gelatxoan landuko, orain arte bezala. Euskal Unibertsitatearen historia saileko areto nagusian sakonduko litzateke. Azken urteetan Euskal Herriaren historiaren (konkistak eta abar) bertsio ofizialak gezurtatu dituzten historialarien lanen aitortza, lan horiek erdigunean ezartzea, ezagutaraztea eta ildo horietatik ikertzen eta zabaltzen segitzea litzateke eginkizuna.

Zutabe gehiago ere izanen lituzke Euskal Unibertsitateak. Baina azken bat aipatzekotan, lurralde antolaketa iraunkorra eta herri kohesioa sustatuko lituzkeen diziplina bati (edo diziplinartekotasunari) buruzkoak izanen dira hurrengo leerroak. Garbi dago lurralde antolaketa zatikatu bat (Euskal Herria ukatzen eta desegituratzen duen antolaketa administratiboaren arabera) dagoela, gaur egun. Garraioa, osasuna, hezkuntza, kultura politikak, ekonomiaren antolaketa eta beste arlo anitzetan nabaritzen da herri kohesio falta.

‘Herri kohesiogintza’ gisako izen bat lukeen gradu, master eta ikerketa lerro bat behar du herri honek. Diziplinarteko lerro bat litzateke, bistan denez, eta ia arlo guztiekin lotura izanen lukeena eta horiengan eraginen lukeena. Praktika desegituratzaileak aztertu, praktika kohesionatzaileak azpimarratu eta proposamen berriak landuko lituzke.

Horrekin loturik, unibertsitatea bera ere izan liteke herri kohesio hori marraztuko lukeena, bere ekoizpenetan. Hots, ikerketaren esparrua Euskal Herria izanen litzateke (ez autonomia erkidego bat), Euskal Herriaren osotasunaren argazkiak aterako lituzke eta zatiketa administratiboari aurre egingen lioke. Gisa horretan ere, Euskal Herria nazio gisa marraztuko luke barnera eta kanpora begira.

Euskal Unibertsitatea munduan

Bestalde, unibertsitatea nazioartean kokatzen da, munduko beste unibertsitateekin izan behar du harremana; ikerlariak munduan gaindi ibiltzen dira, munduko beste ikerlariekin

gurutzatzen dira, ikerketa egonaldietan edo kongresuetan. Orain arte ere Euskal Herriko unibertsitarioek eta unibertsitateek badituzte loturak beste lekuetakoekin, baina hurrenkera honetan: eskualdea edo autonomia da behereko lauza, Espainia edo Frantzia erdikoa eta gero datoz Europa eta mundua. Hots, Euskal Herriko ikerlari bat, nazioartean, Espainiako edo Frantziako ikerlari gisa agertzen da. Horrez gain, ohikoagoa da 'estatu' mailako ikerketa proiektuak edo aliantzak agertzea. Euskal Unibertsitatea ez litzateke Espainiako edo Frantziako unibertsitate gisa agertuko, baizik horien pare.

Nola egin?

Hori guztia ederra da paperean, baina praktikara ekartzea pixka bat konplikatua da, bereziki oraingo sistemaren ordez Euskal Unibertsitatea martxan jartzea baldin bada kontua. Oraingoan, unibertsitatearen aldaketarik ez da aurreikusten, ez bederen euskal nazio ikuspegitik (bistan da artikulua honetan planteatutako guztia politikoa dela; baina hori bezain politikoa da oraingo antolaketa ere). Oraingo unibertsitateak dira irakasleak kontratatzen dituztenak eta ikasleak hartzen dituztenak. Irakaslerik eta ikaslerik gabe ez dago unibertsitaterik. Beraz, zer egin daiteke, dagoen horretatik abiatuta, Euskal Unibertsitatea sortzen hasteko?

Malguenetik eta errazenetik hasteko, unibertsitateetako irakasle eta ikerlarien arteko elkarlan jarraiki bati lotzea izan liteke bide bat. Hainbat aldiz, unibertsitate berean –baita fakultate berean ere– nekeza izaten da halako elkarlan batean hastea. Beraz, are zailagoa izaten da unibertsitateen arteko lana. Baina badira zenbait kasu. Hainbat jardunaldi edo kongresu ere eskertzeko uneak izaten dira besteak ezagutzeko, besteak zertan ari diren jakiteko eta elkarrekin mintzatu eta egin behar litzatekeenaz hausnartzeko. Eta ez gaudela bakarrik sentitzeko...

Zorigaitzez, eguneroko zurrunbiloak hartzen digu beti gairak, eta ez gara sekula heltzen elkarlan egituratu horretara.

Udako Euskal Unibertsitatea da elkarlan horretarako aukerak, guneak eta uneak eskaintzen dituen. Euskal Unibertsitatearen ideiarekin bat egiten duten irakasleak eta ikerlariak beren arlokoekin (diziplinartekotasunari ere atea irekirik) erregularki biltzeko eta elkarrekin ikertzeko bideak areagotzea izan liteke epe laburreko erronka. UEU da hori lideratu dezakeena, betiere unibertsitateek eta irakasleek dituzten behar akademiko edo 'administratiboei' erantzuteko aukera emanez.

Baina elkarlanean urrats ausartagoak ere egin litezke, irakasleen arteko elkarlanetik harago unibertsitateen arteko egiturazko harreman batzuk sustatuz. Kasu honetan ere UEU da lokailua. UEUk beste unibertsitateekin martxan jar ditzake (jadanik egin duen bezala) graduak edo masterrak. Gradu eta master horiek, dudarik gabe, Euskal Unibertsitatearen norabidekoak lirateke eta Euskal Unibertsitatearen helburuak beteko lituzkete.

Baina gradu edo master osoak elkarrekin egin gabe ere, ikasgaiak antola litezke. Kontua da, orain arte bederen, irakasleek aukera askeko kredituak egiteko aukera mugatuak dituztela, bai kopuru aldetik, bai ikasgai motaren aldetik. Beste herrialde batzuetan, irakasleek, oinarritzko ikasgai batzuk salbu, ikasgaiak hautatzeko askatasun handia dute. Noizbait iritsiko ahal da Euskal Herrira ere halako sistema bat! Hala izatekotan, UEUk ikasgai katalogo mardula eskain dezake, eta Euskal Herriko unibertsitateek beren ikasleei aukera eman beharko liekete UEUko ikasgaietan matrikulatzeko eta han egindako kredituak aitortzeko.

Halaber, enpresak eta erakundeak ere sar litezke Euskal Unibertsitatearen eraikuntza horretan. Unibertsitate eta enpresen arteko harremanaren bitartez,

Elkarlanean urrats ausartagoak ere egin litezke, irakasleen arteko elkarlanetik harago unibertsitateen arteko egiturazko harreman batzuk sustatuz. Kasu honetan ere UEU da lokailua

aurrera atera litezke (edukiz eta diruz) herri honek behar dituen zenbait ikasgai, gradu, master edo doktorego programa.

Nazioarteko unibertsitate eta erakundeekiko harreman, elkarlan eta aliantzak ere bila litezke fase horretan. Antzeko gaietan dabilzan ikerketa taldeekin eta unibertsitateekin trukeak, egonaldiak, elkarrekin egindako ikerketak, jardunaldiak eta abar antolatzea Euskal Unibertsitate hori aberastea litzateke eta mundura zabaltzea. Hor daude euskal kultura eta Euskal Herria jakintza arlo gisa zabaltzea eta ikertzen duten hainbat unibertsitate, munduan gaindi. Badira, halaber, Euskal Herriaren egoeran dauden beste nazio batzuetako unibertsitateak ere, antzeko arazoak dituztenak. Jakintza elkar aberasteko bideak urra daitezke elkarrekin.

Estrategiaren beharra

Euskal Unibertsitate batek behar lituzkeen arlo gehiago ere aipa litezke. Akreditazio eta ebaluazio sistema da horietako bat, giltzarria dena irakasleen eta ikerlarien jarduna edota eskaintzen diren gradu edo masterrak baldintzatzeko. Euskal Unibertsitatearen izpirituko akreditazio eta ebaluazio egitura bat izango bagenu, askatasunetik hurbilago ginateke. Edo herri aske bihurtu garelako izango genuke... Halakorik ez dagoen bitartean eta boterea Madrilen eta Parisen dagoen bitartean, dauden baliabideekin egin behar da aurrera.

Baina jakinez gero nora iritsi nahi dugun, zer den Euskal Unibertsitatea, hori eraikitze bidea pentsatzeari ekin behar diogu. Estrategia bat pentsatu, antolaketa bat marraztu eta lanean hasi. Herri honek badu jende jantzi asko. Hainbat talde txiki sortu dira herriaren egoerari lotutako kezkek gidatuta, eta zerbait egin nahian. Badirudi lurra ondua dela indarrak biltzeko eta antolatzeko. Unibertsitateari dagokionez, anbizio handiko proiektu bat sortzeko bezperan egon gintezke. 🐼